

FALUSI ISKOLÁSGYERMEKEK

VAN VALAMI megható és mégis groteszk vonás abban a kétségbeesett igyekezetben, amellyel a városi polgár mindent meg akar adni gyermekének. A Polgár fiát, lányát reggel és este langyos fürdő várja, étkezéseiről a mérleg tesz vallomást, súlygyarapodásáról jegyzőkönyvet vezetnek. Feltalálónak és gyáraknak okoz gondot, hogy friss kíváncsiságát mindig új játékkal elégítse ki. Lélektanával tudósok foglalkoznak, szórakozásáról gondoskodni színházaknak, moziknak mindig beváló üzleti számítás.

Milyen ellentét a naponta fürdetett, mért, sétáltatott városi gyermek fizikai léte és a szoba-konyhának használt, rosszlevegőjű lakásban felnövő, rosszul táplált falusi gyermeké között! Pedig, ha helytállóak azok a követelmények, melyeket a modern orvostudomány a gyermek egészséges testi és lelki fejlődése érdekében felállított, úgy gondoskodnunk kellene arról is, hogy ezek nemcsak a városi, hanem a falusi gyermekek életében is megvalósulhassanak. Csecsemőápolás, a gyermekek egészséges táplálása, tiszta levegőjű szobák falvainkban még távoli kíváncsalmak. A Hitel két számában is foglalkozott a falusi emberek, főképp a gyermekek táplálkozásával, e tanulmánnyal kapcsolatban is tizenegy falu iskolásgyermekeinek heti étrendjét vizsgáltuk meg, azonban az eredmény egyaránt siralmas.¹

¹ Felekezeti iskoláinak tanítóságát kértem fel arra, hogy az egy heti étrend lejegyzésén kívül a kezeik alatt lévő gyermekekkel az alábbi kérdésekre írassanak feleletet: 1. Hány szobájuk van s egy szobában hányan laknak? 2. Hány lábbelije és alsó-, felsőruhája van? 3. Mit dolgozik otthon? 4. Mi szeretne lenni? 5. Hol szeretne lakni? 6. Milyen ruhában szeretne járni? 7. Van-e szükség urakra? 8. Ki a legnagyobb úr? A beérkezett anyagot szakemberrel szerettem volna feldolgoztatni, de nem találván, kénytelen voltam magam megírni, mivel hiányosságai ellenére is az összegyűlt anyag érdemes arra, hogy nyilvánosságra kerüljön. A kérdőíves módszer alapján megíratott feleletekre támaszkodván csupán, nem törekedhettem tudományos teljességre, nem is volt célom. De talán alkalmas lesz arra e dolgozat, hogy tapasztalataim elindulva azok, akik a kérdőíves módszert összekapcsolhatták az egyéni módszerrel, – tehát maguk a tanítók – ezt a munkát továbbfolytassák. Az anyag összegjűjtését Kovács Piroška, Kovács Róza és Técsi Berta tanítónők, Balogh Jenő, Demeter Tibor, Deák Sándor, Horváth Viktor, Nagy János, Nagy Sándor, Pócs Ferenc és Székely Pál tanítók végezték, akiknek ez úton is köszönetet mondok. – A tizenegy község a következő: Bablu (B.) Bicalat (Bi.), Dorolț (D.), Farnoș (F.), Horlăcea (H.), Izvorul Crișului (K.), Joboc (Zs.), Nirăsău (Nysz.), Petrinzel (P.), Săvădișla (Szl.) és Vălent (V.).

LAKÁSVISZONYOK

AKI VÉGIGMEGY egy kalotaszegi falu utcáján, ki nem fogy a csodálkozásból és a gyönyörködésből. A transylvan renaissance legszebb motívumai kelnek életre a kapufélfák díszítéseiben, az udvarok mélyén hatalmas, gótikus tetőzetű óriás-csűrök emelkednek, s a tornácos házakból mindmegannyi remekművet alkot egy nép pompázó kedve. S ha belép az ember egy udvarra, rögtön az „első házba”, az utca felé eső szobába vezetnek és csak ott ámulhat igazán. A falak tányérokka és kancsókkal borítva, alattuk padláda kíséri körbe a falat, a másik oldalon hímzett párnacsúppokkal magasra vetett ágy, mellette tulipános láda, a sarokban fehérre meszelt alapzaton zöld csempés tűzhely világít. A Vendég tele van irígykedéssel, és ha történetesen magyar, úgy boldogsággal, hogy az ő népe ilyen szépen lakik és nem veszi észre, hogy az egész csak kulissza, melyet egy nép büszkesége teremtett, hogy eltakarja mögötte meghúzódó viaskodó életét. Nem veszi észre, hogy a baldachinos fejedelmi nyoszolyát utánozó ágyban hálni nem lehet (rendesen törékeny fenyőlécekből van ácsolva a váza), nem veszi észre, hogy a tulipános ládát csak akkor nyitják fel, amikor mutogatni kell belőle az ünneplő ruhákat, nem veszi észre, hogy a padlájára csak akkor ülnek, ha vendéget fogadnak, nem veszi észre, hogy ezt a tündéri környezetet csak vendégén keresztül élvezzi az itteni ember.

Az „első házat” nem lakják. A család, akármilyen számos, hátul húzódik meg, a hátsó szobában. Egy szobában főznek, esznek és hálnak. S mivel az egyke még nem mindenüvé tört be s mivel a családközösség még elég gyakori, nem ritkaság az sem, hogy nyolcan, kilencen, tizen laknak egy szobában,

„Nekünk van három szobánk és használunk egyet, melyben kilencen lakunk: édesanyám, édesapám, bátyám és hat testvérem – imígy tesz tanuságot a fentebb írottakról Kispetri Pataki Márton. Faluja (P.) 27 megkérdezettje közül 14 gyermek szüleinek három szobás lakása van, hatnak két szobás, és csak két esetben fordul elő egy szobás lakás. Azonban csak három olyan gyermek volt, aki kérdésünkre azt válaszolta, hogy két szobát használnak. A többi így ír: „Nekünk három szobánk van és használunk egyet. Mi egy szobában heten lakunk. Édesapám, édesanyám, bátyám, ángyom, két testvérem és én”. „Nekünk van három szobánk és használunk egyet. Mi egy szobában heten lakunk: édesapám, édesanyám, nagyanyám, öreganyám, a testvérem és én és a szolgál”. Hasonlóképpen írnak a többiek is. A 27 gyermek közül két esetben kilencen laknak egy szobában, öt esetben heten, négy esetben haton, hat esetben ötön, négy esetben négyen és két esetben hárman.

Egy másik községben (Szl.) 20 gyermeket kérdeztünk meg. Két gyermek szüleinek három szobás, 14 gyermek szüleinek két szobás és 13 gyermek szüleinek egy szobás lakása volt. Csak két olyan eset fordult elő, melyben mindkét szobát használták. Há-

rom esetben haton, hat esetben ötön, tizenhat esetben négyen és négy esetben hárman laktak egy szobában,

B. község kicsike és szegény falu. A választ adó 9 gyermek szülei közül ötnek csak egy szobája van, négynek kettő, de egy olyan eset sem fordult elő, hogy mindkét szobát használták volna. Egy esetben kilencen, két esetben heten, egy-egy esetben haton, illetve ötön, négy esetben négyen laktak egy szobában.

A havasalji V. község 18 megkérdezettje közül egy esetben kilencen laktak egy szobában, két esetben nyolcan, négy-négy esetben heten, illetve haton, két esetben ötön, négy esetben négyen és csak egy esetben hárman (a tanító leánykája!). Másutt (Bi.) 11 esetben laktak haton vagy többen egy szobában és csak négy esetben ötön vagy négyen, de négynél kevesebben egy esetben sem. *„Mi nyolcan lakunk egy szobában, a szüleim és öt testvérem. Én négy testvéremmel alszom egy ágyban.”* – *„Mi egy szobában lakunk kilencen, mi egy ágyban hálunk négyen, én a testvéreimmel hállok.”* – *„Mi egy szobában haton lakunk. – Mi egy ágyban négyen alszunk és pedig én, Feri, Kati és József.”* – *„Mi ötön lakunk egy szobában. Én egy leánytestvéremmel alszom egy ágyban. Nekem csak édesanyám van, édesapám meghalt. Elvágta a gép”.* Így írnak a idevaló gyermekek. De Zs. községben sem jobb a helyzet. Nyolc esetben laktak heten vagy hétnél többen egy szobában, hét esetben haton, illetve ötön, hat esetben négyen és csak egy esetben hárman. A helyzet csak ott javul, ahol egykés a falu, mint pl. az egyke törzsféjszkében, D.-n, ahol csak egy esetben laktak ötön egy szobában, a többi esetekben ötnél kevesebben, legtöbbször hárman, mint ahogy Daróczi Albert Aranka írja s *„Mi otthon kevesen vagyunk, csak hárman és mind a hárman egy házban alszunk”.* Sajnos, nemcsak Albert Arankáék vannak kevesen, jóformán három tagból áll minden család. Érdekes kivétel a szabály alól H., ez a forgalmas utaktól távoleső, idegenek által soha fel nem keresett kis község, ahol az „első házat” nem kulisszának használják, hanem valóban lakják. Itt csak hat esetben laktak egy szobában, viszont tizenkét esetben mind a két szobát használják. A lakásviszonyok itt így alakulnak: egy szobában négy esetben laktak hatnál többen, két esetben kevesebben, két szobában hét esetben nyolcan vagy többen, öt esetben ötön.

RUHÁZKODÁS

EGY KÉSŐBBI KÉRDÉS kapcsán foglalkozunk a népviselettel, ezúttal a ruházkodás csak mint egészségügyi követelmény érdekel. A feleletekből megállapítható, hogy a ruházkodásnak az a nyomora, mely a külvárosok meztelen vagy rosszul öltözött, Isten hidegének kitett gyermekein oly feltűnő, falvainkban nem található. Az e tekintetben megkérdezett és ellenőrzött 120 gyermek közül egy sem volt, akinek legalább egy pár lábbelije, egy rend alsó-ruhája és nyári felső ruhája nem lett volna, és csak két olyan

gyermeket találtunk, akinek nem volt téli felsőruhája. Természetes is ez.

Eltekintve a kalotaszegi embernek attól a már túlzásba vitt vonásától, hogy a ruházatára nagy gondot fordít s érette mértéken felül áldoz, a falvakban a szövés-fonás még eléggé általános s így a ruházat nagy része nem kerül pénzbe. A különbségek nem is aszerint érződnek, hogy szegényebb vagy gazdagabb e egyik falu a másiknál (ez legfeljebb a lábbelik számából látható), hanem a kendertermelés vagy juhtenyésztés elterjedtségét követi nyomon az alsóruhák vagy felsőruhák száma. A 120 gyermek közül 49-nek volt egy pár lábbelije, 54-nek két pár; 17 gyermek pedig három vagy több pár lábbeli boldog tulajdonosának mondhatta magát. Az egyes falvak között e számok arányosan oszlanak meg, kivétel Bi., H. és P. Míg Bi. községben 11-nek volt egy pár és csak 4-nek két pár lábbelije, addig a másik két faluban fordított a helyzeti 4-nek, (illetve 7-nek) volt egy pár és 14-nek (illetve 20-nak) két vagy több pár lábbelije.

Alsóruha tekintetében igazán nem panaszolhatnak az itteni gyermekek. Mindössze hat gyermeknek van egy rend alsóruhája, de ezzel szemben tizenöt olyan akadt, akinek több mint tíz rendje van. Részleteiben: 1–3 rend alsóruhája van 34 gyermeknek, 3–6 rend 48-nak, 7–12 rend 38-nak. A két véglet itt is Bi. és P. Míg az utóbbi 27 gyermeke közül 18-nak kilenc, tíz vagy több rend alsóruhája van, addig az előbbiben egy, két, három rend a megszokott s négy rend alsóruhája egy gyermeknek sincs.

A nyári és téli felsőruhára vonatkozó kérdésünkre 98 gyermek adta feleletét. Ezek közül 26-nak volt egy rend, 27-nek két rend, 45-nek három vagy több rend nyáriruhája és 32-nek egy rend, 27-nek két rend, 37-nek három vagy több rend téli felsőruhája, Bi. község itt is vezet a szűkösségekben: csak egy gyermeknek volt 3 rend felsőruhája, a többinek csak 1 vagy 2 rendje, de két olyan is akadt, akinek nem volt egyáltalában téliruhája. Ez azonban nem keseríti el őket, inkább dicsekvésféle hangzik Kozma Víg Erzsi szavaiból s „*A ruháim mind elég jók, de mind nyáriak*”. Egy másik kis tatár, hogy többnek látszódjék ruhája, imígy sorolja fel „*Nekem van öt alsó ruhám és pedig 3 gatyá és 2 ing és három felső ruhám és pedig 1 nadrág, 1 kabát és 1 sapka*”.

A GYERMEK MINT MUNKAERŐ

FALUSI EMBER minél szegényebb, annál kisebb teher számára a gyermek. Ezért van az, hogy az egyke sohasem a szegény, hanem mindig a gazdag családoknál és falvakban hódít. Öt-hat éves koráig ellábatlankodik Isten gondjára bízva az udvaron, de ha kisebb testvére születik, már megkapja az első feladatot: ügyelnie kell a kisebbre. „*Én ügyelek Pistikére és fonom a kala-*

pot” – írja György Anna. Hat éves korában már ételhordóval a kezében találjuk, amint a jókora távolságban dolgozó apjának viszi az ebédet. A következő évben már neki is hozzák, ő is gyomlál, egy-két év múlva ás, kapál, arat, majd szánt s ahogy nő, úgy szaporodik és nehezedik a munka. Az otthoni munkában is tevékeny részt vesz, ha leány, úgy segít édesanyjának, azonkívül köt, varr, fon, mos, gyomlál, takarít, sepreget, vizet visz, öntözi a kis kertet, mint Tordai Kata írja: „*En tanulok, varrok, fonok, sepregetek, mosogatok és adok a majorságnak enni s megyek aratni, kapálni gyomlálni*”. Ha fiú, ellátja a jószágot, fát vág, vizet hord a csorgóról, kapálja a kertet, később segít a szántásnál, aratásnál. Olyan falvakban, ahol a földmivelés mellett egyik-másik háziipari ág is ki van fejlődve, a gyermekek mint önálló munkások vesznek részt benne és szaporítják a család bevételét. Egyik faluban (V.) a lányok alig látszanak ki a földből, már a küszöbre ülve varrnak, másutt (H.) szalmakalapot fonnak, a famunkáiról nevezetes községben (K.) a legénykéek előbb fényezik, majd „hímzik” a dobozokat, székeket, asztalokat.

Dologtalan gyermek nincs is falun. Amint nincs olyan nagygazda, aki maga is ne dolgozna virradattól szürkületig, úgy nincs olyan nagygazda gyereke sem, aki dologtalanul ülhetne, vagy játszhatna. Takács Butyi András például, akiről pedig a tanító külön megjegyzi, hogy nagyon gazdag család, 4 szobájuk van, így ír: „*Otthon vágok fát, ellátom a jószágot, viszek vizet, hányok le szénát, kihányom a trágyát, nyáron megyünk a mezőre gyűjteni és aratni és hordani. Ősszel a mezőre törökbúzát szedni és télen megyünk az erdőre fát vágni*”. A gyermek már 6–7 éves korától kezdve hasznos munkaerő, akitől az apja, ha cselédnek küldi 12–14 éves korában, csak azért válik meg, hogy hozzon pénzt a házhoz, vagy mert amúgy is több gyereke van. Ha apja beteg vagy meghal, a falusi gyermek már 12 éves korában helyébe lép, szinte család-fenntartóvá válik. Nyárszói Miklós Gyuri alig tizenöt éves, de mivel apja elhalt, már több mint három éve fuvaroz fát, követ, ott megy a hosszú sorban ő is a szekerevel és a két lovával és az öregek vigyáznak reá, nehogy megrövidítse a vállalkozó. Dolog a gyermek élete falun, ezért legnagyobb úr számára az, „*akinek nem kell dolgozni*”.

VÁGYAK ÉS LEHETŐSÉGEK

ZSÚFOLT SZOBÁBAN, rosszul táplálva, nehéz munkában nő fel a falusi gyermek. Előtte folyik szülői gondterhelt élete, viaskodásuk a kevés és sovány földdel. A jövő faluképe szempontjából nem érdektelen tudnunk azt, hogy bír-e még reá vonzással a falu, a földmivelő élete, vagy pedig a szűkös körülmények elől menekülni akar hivatalba, mesterségbe, városra. A falusi gyermek 10–12 éves korában áll a „pályaválasztás előtt, akkor kell döntenie, hogy a falujában marad, vagy iparosnak megy. Ha a

gyermeki fantázia sokhelyt uralkodik is a feleleteken, legtöbb esetben megdöbbenő az a józanság, mellyel ezek a 8–12 éves gyermekek sorsukat, jövőjüket nézik. A lehetőségek és a kényszerűségek szabják meg vágyaikat, a feleletek és az egyes falvak gazdasági helyzete között szoros összefüggés van. Ahol kevés a föld és nincs reménye arra, hogy földművelő lehessen, onnan menekül cselédnek, iparosnak. Ahol több föld van, ott ha ki is vágyik a faluból, nem cseléd vagy iparos, hanem tanító, orvos szeretne lenni.

Bi. túlzásfolt község, 822 hold szántójára, melyből 152 hold egy birtokos tulajdonában van, 1012 lélek esik. A föld nem tarthatja el tehát lakosait, akik így kényszerűen iparosoknak mennek. A kényszerű és egészségtelen iparosodásnak tipikus példája ez a község. Az iparosodás számukra nem lépcső felfelé a társadalom rétegeződésében, hanem visszaesés. Iparosaiból nem lesznek jómódú, művelődő elemek, nem tudnak – vagyon hiányában – városon ipart kezdeni, hanem visszaszorulnak falujukba és ott élnek alkalmi munkákból, amiket a szomszédos mezőváros iparosai juttatnak nekik. Jelenleg is mintegy hatvan facér iparos él a faluban. Természetes, hogy ez az elem elégtelen és türelmetlen. Elvesztette harmonikus kapcsolatát a földdel, már nem földműves, de még nem iparos.

„Én szeretnék – így ír Kozma G. János – miután kijárom az iskolát, valamilyen mesterségre menni, mert szegény édesapám mióta hazajött a háborúból, munkaképtelen, már tizennyolc éve. Földünk nagyon kevés van. Ezért mesterségre kell mennem, hogy hamarabb keresni tudjak. Van egy nagyobbik testvérem, az is mesterséget tanult. Én most a hetedik osztályba járok a jó Isten segítségével”.

„Én szeretnék szabóinas lenni. Nekem vannak nagyobb és kisebb testvéreim. Van egy csizmadiainas és van egy földműves testvérem. Szeretnék otthon is maradni, hogy segítek édesanyámnak és édesapámnak”.

„Én nekem van hét testvérem. A legnagyobb fiútestvérem földműves, az utána következő leánytestvérem cseléd, a másik fiútestvérem inas. Én Kovács szeretnék lenni”.

Kovács, szabóinas, csizmadia szeretne lenni majd mindenik, nem jószántukból, hanem kényszerűségből. A lányok előtt a varrónőség áll álomkép gyanánt, csak hogy ahhoz tanulni kell, nem mindenki teheti. Így hát sokan megelégednek azzal, hogy cselédek legyenek.

– *„Én Kelemen Kata szeretnék szolgáló leány lenni. Nekem vannak nagyobb testvéreim is. Három iparos és egy földműves. Szüleim a múlt évben meghaltak, ezért a legjobb nekem ha szolgálni megyek.”*

– *„Nekem vannak nagyobb testvéreim. Az egyik csizmadia inas, a leánytestvérem szolgál. Én varrónő lennék. Ha az Isten megsegít, varrni fogok tanulni.”*

– *„A legnagyobbik fiú testvérem szabó. Édesanyám és édesapám kézimunkát szokott varrni, én ruhavarrónő szeretnék lenni.”*

A legtöbb leány azonban úgy van, mint Kupa Anna, aki szolgáló leány szeretne lenni, de szeretne varrni is tanulni. Egy másik otthon szeretne maradni, hogy segíteni tudja szüleit, mivel ő a legnagyobb, de szolgálni is elmenne szívesen, mert akkor pénzt

kapna. Van olyan is, aki tanulni szeretne tovább, de „nincs mi-ből.” Szabó P. Ilona „sok minden” szeretne lenni. *„Még nem tudom, – írja – hogy a jó Isten mire fog segíteni. A tanító úr mondta, hogy azt is megírhatjuk, hogy tanulni szeretnék magasabb iskolában. Én szeretnék.”*

A kérdésre azonban, hogy hol szeretnének élni, egy kivétellel mind azt felelték, hogy falun. A földtelenség, a megélhetés hiánya szorítja ki őket a faluról, melyhez azonban ragaszkodnak. Jobb falun élni, mert... *„könnyebb a megélhetés, jobb a levegő, több a gyümölcs, szőlő is van, a városon sok pénz kell az élelemre, ott még a vizet is pénzért adják.”* Még Kudor Duka Jolán is, aki színésznő akarna lenni, így ír: *„Az én falucskámban szeretnék élni. És pedig azért, mert városon nehezebb a megélhetés, mint falun. Falun tisztább a levegő, mint városon, olcsóbb az élelmiszer és a ruházat, mint városon. Kedvesebb a kenyér is...”* Csak egy van, Szabó Pál András, aki fanyar józansággal okolja meg, miért szeretne városon lakni: *„Én városon szeretnék élni, mert ha megnövök és a jó Isten megsegít, szabó szeretnék lenni, és azért is szeretnék városon élni, mert ott inkább kerül munka. De ellenben úgy érzem, hogy falun szebb az élet, mint városon.”* Ugyanez a fanyar józanság, ez a következményekkel való leszámolás csap ki a következő mondatából is: *„Én népruhában szeretnék járni, de ha szabó leszek, úri ruhában kell járjak.”*

Itt még csak a föld, a megélhetés hiánya úzi iparra, de a falujukhoz ragaszkodnak, V. községben azonban már ez is megszünt. Tizennyolc gyermek közül csak kettő szeretne a falujában lakni, a többi a szomszédos városokban. Ez az egyébként festői falu már elvesztette a vonzását, az életforma, amit nyújtani tud, már nem kell a gyermekeknek. Nem is csudálható. 1037 lakosára alig 1000 hold szántó jut, de az is milyen! Köves, rossz föld, kopár, meredek oldalak, szántás közben a föld kőbordázatába ütközik az eke. Alig négy olyan gazda van a faluban, akinek egész évre való gabonája teremne. A szomszédos fűrésztelepre, ameddig üzemben volt, 120-an jártak, amióta beszüntették, szétszóródott a falu az ország minden részébe munkásnak, cselédnek.

Mészáros, csizmadia, kovács, cseléd, boltos, orvosné, tanító-nő, háziiparvezető szeretne lenni az idevalósi gyermek. Egy sincs közöttük, aki földművességre vágya s a leányok között is csak egy, aki gazdasszony szeretne lenni. Van, igaz, még egy, aki *gazdag asszony* szeretne lenni, de ezalatt nyilván mást ért, mert azzal indokolja, hogy akkor sok pénze lenne. A pénz, mint kísérő-motivum, minden indokolásban visszatér. Mesterember azért szeretne lenni, mert *„a mesterember sok pénzt kap.”* Ezzel indokol az is, aki csizmadia szeretne lenni, de ezzel indokol a boltosnének vágyó is, sőt az is, aki orvosnői babérokra vágyik. Szolgáló is azért szeretne lenni egyikük, mert *„a szolgáló sok pénzt keres, mellyel veszek magamnak ruhát.”* A cselédsors is jobb lehet szemükben a falusi életnél, mert így ír egyikük: *„Én cseléd szeretnék lenni, azért mert jó a cselédnek.”*

Szl. község néprajzilag és egyházközigazgatásilag még a feldolgozott vidékhez tartozik, de életét már városunk közelsége

határozza meg. Huszonkilenc megkérdezettje közül csak 5 szeretne földműves lenni; 6 iparos: asztalos, kőműves, molnár, ács; varrónő 9, soffőr 2, királynő 2, tanítóné 2, boltosné 2, nagylány 1. Falun csak hat szeretne élni közülök, a többi városon. Városunkban 9, a fővárosban 4, külföldön 2, a többi egyéb városokban. – Míg ez iparos falu, ahonnan sokan, különösen kőművesek és ácsok, az egész országban szétszóródva dolgoznak, addig B. elmaradt, kicsi földműves község. Mégis a kilenc megkérdezettje közül csak kettő szeretne földműves lenni, a többi asztalos, szabó, varróné, szakácsné, boltosné és tanító. A faluban négy szeretne lakni, a többi más falvakban és városon.

Az inkább földművelésből élő falvakban (F., D., H.) már akad egy-egy önérzetes felelet. „*Én földműves szeretnék lenni, – így ír – jákótelki György István, – mert annak a legszebb az életje, mert mindig a mezőn dolgozik.*” Egy másik így ír: „*Én földműves szeretnék lenni, mert földművesek az én szüleim is és én is az szeretnék lenni*”. A leányok között sok van, aki gazdasszony szeretne lenni, hogy süssön, főzzön a munkásoknak. Ezekben a falvakban, melyekben aránytalanul több a föld és a gazdálkodásból meg tudnak élni az emberek, a gyermekfantázia is színesebb lesz. Több van, aki *királyné* szeretne lenni, hogy bíborban, bársonyban járjon, *kisasszony*, hogy sétáljon a városban, *kocsis*, hogy kocsihoz, *boltos*, hogy sok cukrot ehessen, *püspökné*, mert akkor szép ruhában járhatna és volna pénze elég.

Van község (P.), ahol még színesebb a világ. A mese életre kel bennük; kötetlenül, szabadon szálldos a gyermeki fantázia. Bár egyszerű földműves egy sem szeretne lenni, de a falu első embere: *biró* annál több. A falu bírása kemény legény lehet, mert a király után közvetlenül ő következik, mint „legnagyobb úr” is. Azért szeretne biró lenni az idevalósi gyermek, hogy parancsoljon a faluban, hogy szedje a pénzt, hogy állítsa ki a paksust, hogy féljenek tőle. De a bíróság nem egyetlen kívánság. *Csizmadia, püspök, pap, angyal, boltos, kisasszony, mészáros, ügyvéd, tanítónő, kertész, adószedő, muzsikás, vadász, mozdonyvezető, jegyzőné, király*, elég változatos sorozat, s ezeket mind olvashatjuk válaszaikban. Gergely Kata született álláshalmozó, mert ő a kérdésre, hogy mi szeretne lenni, imígy válaszol: „*Én angyal, én őrmester, én aljegyző.*” Akad azonban egy társa Szalai Kata személyében, aki viszont így ír: „*Én szeretnék lenni tanító, tiszteletes úr, tanító néni.*” Debreczeni H. Kata azonban rajtuk is túl tesz: „*Én akarnék lenni kisasszony, hogy ne dolgozzak, angyal azért, hogy a mennyekbe járjak.*” „*Én vadász, hogy sok nyúlhúst egyek és sok nyulat lőjek*”, – „*boltosné, hogy sok szörkendőm legyen és sok cukrot egyek,*” – „*pap, hogy vágják fel a fámat ingyen,*” – „*kertész, hogy oltsam a fákat, mészáros, hogy sok disznót vágjak, ügyvéd, hogy sok pénzt keressék*” – így a többiek is.

A hely kiválasztásában, ahol élni szeretnének, sem kevésbé igényesek. Városunkban ugyan aránylag elég sok: kilenc szeretne élni, azzal az indokkal, hogy ne járjanak sárban, hogy menjenek a múziba, hogy lássák Mátyás király szobrát, azonban jut a szom-

szédes falvakra, városokra, sőt fővárosokra, még Amerikára is. A szomszédos faluban egyik azért szeretne élni, hogy menjen sokat a kultúrházba. A várost általában azért választják, mert „nincs sár” és mehetnek a „múziba.” A fővárosban láthatnák a királyt, Budapesten „jobb élet van és nincs sár”, Bécsben láthatnák a nagy gépgyárat s mehetnének színházba, Amerikában jobb az emberek, ami ugyan nem egészen biztos, de igazuk lehet. Péntek Endre vágyai nagyobbak: *„Én szeretnék élni a mennyben – írja – hogy magason legyek és az angyalok között éljek, mert ott nem bán-tanak az emberek.”*

Az egyik faluban a lévita tanító most ment nyugdíjba, talán ebből magyarázható egyik gyermek felelete, aki tanító szeretne lenni, mert... *„amikor megnövök, hirdetem a kicsinyeknek az Isten igéjét. És mikor kimennék a tanítói szolgálatból, kapnám a nyugdíjat.”* Érdekes, hogy csak egy gyermek akadt – egy olyan faluban, ahol birtokos is van – aki „úr” szeretne lenni, mint írja, azért, *„amért sok pizem lenne és vennék szép ruhákat.”*

A farnosi gyermekek közül hat akar falun lakni és csak egy a szomszédos mezővárosban azért, mivel *„városon könnyebb a munka, nem kell annyit dolgozni a mezőn, nem kell kapálni, aratni.”* A D.-beliek közül kettő városunkban szeretne élni, a többi falun, a Zs.-i gyerekek közül négyen városon és tizenhét falun, a H.-beliek közül öt városon, tizenegy falun és kettő az erdőben, mint írják, azért, mert az erdőben nagyon friss levegő van s azért is, hogy hallgassák a madarak énekét. Czira Máté András azonban rajtuk is túltesz, ő egyenesen *madár* szeretne lenni, mert – mint írja – *„akkor repülnék és énekelnék.”*

A NÉPVISELET

FELTARTÓZTATHATÓ-E a kalotaszegi viselet rohamos pusztulása, mikor egész falvak vannak, ahol a legények a szomszédos falvak román legényeinek adják el hímes mellrevalóikat? A tegnapi magyar ruhában ma már románok járnak és csak a járásukról lehet már megkülönböztetni a románt a magyartól. Bár a háború alapos pusztítást végzett: a fehér harisnyát úgy elűzte, hogy hírmondója sem akad már s helyette a „bricseszt” terjesztette el, de a nép játékos kedve nem nyugszik addig, míg a legközönségesebb ruhadarabot is át nem formálja. Mellrevalót, igaz, már alig viselnek, de viselik helyette a butkát s baj csak ott van, ahol a közönséges úri viselet kap lábra. A gyermekek még a régi ruhát látják szebbnek, nagy többségük még abban szeretne járni. Zs. községben csak kettő akar fekete ruhában járni. A legtöbb faluban még a túlnyomó többség ragaszkodik a hagyományos népviselethez. *„Én csak olyan ruhába szeretnék járni – írja egyikük – mint eddig. Az nagyon drága, de olyan a mi viseletünk.”* Egyesek meg is indokolják, mert – ... őseink is abban jártak, mert az jobban tetszik, mert szebb, mint a városi, mert édesanyám is abban

jár, mert a mi falunkban mindenki abban jár, mert az ősmagyarok is abban jártak, mert az urak is azt mondták, hogy legszebb a mi ruhánk. Megrójják azokat, akik kiöltöznek: *„Vannak, olyan leányok, akik elmentek szolgálni és amikor hazajöttek, elhagyták a régi viseletet és kiöltöztek, úri ruhát vettek, pedig nem áll jól nekik.”*

Az úri ruha vonzása inkább olcsóságában és kényelmességében van, nem mintha szebbnek tartanák. Az egyik így panasz-kodik: *„Én úri ruhába járok, mert mi szegények vagyunk és az úri ruhát olcsóbban kapjuk, pedig inkább szeretnék egy szép pártát, mint egy úri köntöst.”* Van olyan is, aki úri ruhában szeretne járni, s így indokolja: *„mert az könnyű.”* Azért hozzáteszi: *„de azért nagyon szeretek a mi ruhánkba is járni.”* Egy másik is hasonlóan ír: *„Én olyan ruhába szeretnék járni, mint a kisasszonyok, mert az könnyű és nincs vele olyan meleg, mint az enyémmel, de azért meg vagyok elégedve a magaméval is.”*

P. községben tizenhat szeretne falusi ruhában járni és 11 városiban. Indok a falusi mellett: *„mert cifra és legszebb a falusi ruha”,* a városi mellett: *„mert könnyű”*... A B.-beliek közül két gyermek a falusi, kettő a városi ruha mellett szavazott, s volt egy eldöntetlen, aki „meseg” ruhát kívánt, Szl.-községben meg-bomlott a népviselethez való ragaszkodás elég régen már. A gyermekek közül csak öt szeretne falusi ruhában járni, tizennégy városiban és tiz kétes választ adott (új szövet, selyem, szép, nyári, stb. ruha.) Farnoson sem sokkal jobb a helyzet. A fiúk még vállalnák a falusi ruhát, de a leányok mind *„krepzatin, krepdesin és bársony”* ruhákban szeretnék pompázni, mert *„az a legszebb”*. Daróczi Varga Kata, aki egyébként szakácsnő szeretne lenni, így ír: *„Én olyan ruhában szeretnék járni, mint a királyleány. Úri szép selyem ruhába.”* Szegény Nagy Mártonnak kisebbek az igényei, ő csak *„téli ruhába”* szeretne járni.

AZ URAK

AZ „URAT” ha nem is nagyon, de irigylí e vidék gyermeke. Ugy látja, hogy az „úrnak” könnyebb a megélhetése, kevesebb a dolga, több a pénze. Azonban aránylag kevés közülük, aki „úr” szeretne lenni. E községcsoport egyébként is éppen ellentéte a székelyek lakta keleti részeknek, ahol egy falu több nadrágost termel ki, mint az itteni 36 község. Ahogy túlságosan nem vágnak „úrrá” válni, ép úgy kevés az ellenérzés is az urakkal szemben. Négy kis forradalmáron kívül mindenik azt válaszolta, hogy urakra szükség van, papra, tanítóra, orvosra, ügyvédre, mert *„ők vezetik az ország ügyeit, meggyógyítják a beteget, kihúzzák a fájós fogat”*. Mint egyik írja: *„Nekünk van szükségünk urakra, és pedig királyra. A királyra azért van szükségünk, mert ő kormányozza az országot. Van meg szükség papra, tanítóra, ügyvédre, orvosra, stb.”*

A legnagyobb zavar van azonban a körül, hogy ki a legnagyobb úr. Legtöbben a királyt tartják a legnagyobb úrnak, mert

„Ő nyitja meg az ország kapuját és ügyel az országra, nincs baja, sem dolga és van sok pénze és csak alszik a nagy palotába.” A sok pénz és a palota az, ami a királyt a legnagyobb úrrá teszi előttük. „A legnagyobb úr a király és pedig azért, mert semmi dolga, semmi baja nincs, de van egy csomó pénze, van egy nagy palotája és egész nap ott ül benne s nincs beszorulva egy szobába, mint mi. Pedig mi nyolcan vagyunk egy családba Nagy urak még a tisztviselők, mert csak várják az elsejét, huszadikát és kapják a fizetést. Bár mi is úgy volnánk, mert úgy könnyebb volna a megélhetés, mint így.”

Nagyon sokan az Istent tartják a legnagyobb úrnak. „A legnagyobb Úr az Isten, – írják – mert csak Ő parancsol mindenkinek, Ő teremtette a világot s minden bajból meg tud segíteni.” Nagy úr még a pap, mert ő prédikál és imádkozik az Istenhez, vezeti a népet; a tanító, mert tanítja a gyermekeket; a bíró, mert vezeti a falut; a kapitány, mert parancsol a katonáknak. Volt három olyan eset is, mikor a pápát tartották a legnagyobb úrnak, amit nem is mulasztott el református tanító-barátom megkérdőjelezni. Ketten a nagyapjukat tartották legnagyobb úrnak, egy pedig saját magát: „én vagyok a legnagyobb úr, mert egészséges vagyok”. Kozma Rántás István különvéleményt jelent be, szerinte a legnagyobb úr az adózó, mert „csak kapja a sok pénzt és nem dolgozik semmit.”

AZ OLVASÓ LÁTHATTA, hogy nem törekedtem tudományos teljességre. Kevés volt az adatom is hozzá, meg aztán a kérdőíves módszer igen alkalmas arra, hogy kelepcepe vezesse azt, aki nagyképű tudományosdit kíván játszani. De ettől függetlenül is lehetetlenség volt számomra, hogy a tárgyilagosság hideg ruhájába öltöztessem azt a sok bájt, kedvességet és közvetlenséget, ami a feleletekből kiárad s megfosszam az olvasót, hogy a szíven keresztül érezze meg ezt a fel nem tárt világot. Következtetést sem vonok, nem is vonhatok le. Csupán azt szeretném, ha a magyar társadalom kiterjesztené figyelmét a központba állított főiskolások és középiskolások kérdésén túl a falusi iskolásgyermek sorsára is, viszont a közvetlenül érdekelt felekezeti tanítóság érdeklődési körébe illesztené a tanterv hideg munkáján túlmenően a keze alatt felnövő gyermekek anyagi helyzetének és lelkiiségének vizsgálatát is. A Hitel készséggel ajánlja fel hasábjait a meginduló munka számára.

ALBRECHT DEZSŐ